

KAKO SMO SI RAZLIČNI: ZNAČILNOSTI VLADNIH KOALICIJ V SLOVENIJI, ČEŠKI REPUBLIKI IN NA SLOVAŠKEM**

Povzetek. Izhajajoč iz pogosto izpostavljenega prepričanja o izrazitem pomenu institucij, v tem primeru zlasti volilnih sistemov, ki v pomembni meri določajo značilnosti strankarskih sistemov, avtorja v analizi preučujeta, ali istovrstne institucionalne rešitve res prinašajo tudi enake vzorce oblikovanja vlad/vladnih koalicij, njihovih značilnosti in trajanja. Na primeru treh preučevanih držav (Slovenije, Češke republike in Slovaške) se je izkazalo, da so istovrstne volilne institucije sicer povzročile nekatere enake posledice, a še bistveno več razlik med državami. Zato je mogoče reči, da istovrstne institucionalne rešitve avtomatsko ne povzročajo enakih vzorcev oblikovanja vlad/vladnih koalicij, njihovih značilnosti in trajanja.

Ključni pojmi: vlada, koalicija, volilni sistem, strankarski sistem, Slovenija, Češka republika, Slovaška

Vlade in vladne koalicije kot predmet preučevanja

Današnje moderne demokracije so se izrazito vzpostavile kot predstavniške demokracije, kar pomeni, da državljani prek volitev delegirajo svojo suverenost posameznim politikom oziroma kolektivnim akterjem političnega življenja, ki jih najdemo predvsem v obliki političnih strank. Müller, Bergman in Strøm (2008) pravijo, da obstajajo tudi različne poti delegiranja med samimi politiki. V parlamentarnih sistemih se v tem kontekstu omenja predvsem oblikovanje izvršne veje oblasti oziroma vlade. Kot ugotavljajo Blondel, Müller-Rommel, Malova et al. (2007) ter Müller, Bergman in Strøm (2008), so (bile) koalicijske vlade prevladujoča oblika vlad v povojni Evropi, zato tudi velik raziskovalni interes za vladne koalicije ni presenečenje. Preučevanje vlad in vladnih koalicij se je v posameznih državah začelo v večji meri razvijati v 60. letih 20. stoletja, empirične mednarodnoprimerjalne študije pa v naslednjem desetletju. Müller, Bergman in Strøm (2008: 9) pravijo,

* Dr. Alenka Krašovec, izredna profesorica na Fakulteti za družbene vede, Univerza v Ljubljani; dr. Ladislav Cabada, docent na Metropolitanski univerzi v Pragi, Oddelek za politologijo in humanistične študije.

** Izvirni znanstveni članek.

da sta glavni raziskovalni vprašanji kmalu postali rojstvo in smrt vladnih koalicij, medtem ko je koalicijsko vladanje (angl. *coalition governance*) pozornost raziskovalcev pritegnilo šele v 90. letih 20. stoletja. Takrat so bile izvedene prve primerjalne študije (npr. Blondel in Müller-Rommel, ur. (1993)), ki zahtevajo veliko raziskovalnega napora v smislu pridobivanja podatkov o dogajanju v vladnih koalicijah v času njihovega življenjskega cikla. Med primerjalne publikacije, ki pomenijo pionirsko delo na tem področju, sodita še Blondel, Müller-Rommel, Malova et al. (2007) in Müller, Bergman in Strøm, ur. (2008).

Čeprav je prva generacija preučevalcev vladnih koalicij/vlad izhajala iz prepričanja, da koalicijska igra poteka v okolju, kjer ni institucij (Müller, Bergman in Strøm, ur., 2008: 23), so se te izkazale kot pomembne. Med institucijami, ki naj bi v največji meri vplivale na značilnosti vlad/vladnih koalicij, se praviloma omenjajo značilnosti strankarskega sistema (Taylor in Herman, 1971; Blondel, Müller-Rommel, ur., 1993; Müller, Bergman in Strøm, ur., 2008), a kot so ugotovili mnogi politologi (npr.: Duverger, 1986; Blais, 1991; Lijphart, 1994; Norris, 1997; Benoit, 2006; Taagepera in Sikk, 2010) je strankarski sistem v tem primeru »zgolj«¹ intervinirajoča spremenljivka, saj na njegove značilnosti izrazito vplivajo značilnosti volilnega sistema. Tovrstne študije so po prepričanju Norrisove (1997: 298) dokazale, da volilni sistemi niso nevtralne institucije, ampak povzročajo pomembne politične posledice, zato je ob oblikovanju volilnega sistema potrebno imeti v mislih politične posledice, ki si jih želi doseči oziroma se jih želi izogniti. Blais (1991), Norris (1997) ter Taagepera in Sikk (2010) izpostavljajo, da se je ob razmislekih o volilnem sistemu praviloma razmišljalo (tudi o njegovem vplivu na značilnosti vlad/vladnih koalicij). Mnogi prej omenjeni politologi so tako dokazovali, da proporcionalni volilni sistemi praviloma vodijo v oblikovanje (različnih) večstrankarskih sistemov, ti pa so tesno povezani z »nujnostjo«² oblikovanja vladnih koalicij. Po drugi strani večinski volilni sistemi praviloma vodijo v oblikovanje dvostrankarskih sistemov, kar največkrat povzroči oblikovanje enostrankarskih vlad. Politologi so tako dokazovali, da naj bi istovrstni volilni sistemi in njihovi elementi (zlasti velikost volilne enote in višina volilnega praga) povzročili enake značilnosti vlad/vladnih koalicij, pri čemer je bilo zlasti izpostavljeno vprašanje njihovega trajanja oziroma stabilnosti.

Tako ne preseneča, da so mnoge empirične študije, ki so se osredotočale na preučevanje vlad/vladnih koalicij, povezovale procese oblikovanja vlad/vladnih koalicij in njihove značilnosti prav s trajanjem vlad.¹ Tako so bila v pogledu trajanja vlad/vladnih koalicij izpostavljena zlasti vprašanja

¹ V 80. letih 20. stoletja se je pojavilo prepričanje, da konec vlad v veliki meri določajo različni procesi, ki se v njih ali njihovem okolju dogodijo – ideja »kritičnih dogodkov«² (King, Alt, Burns in Laver, 1990).

števila strank v vladi, podpore vladam v parlamentu in vprašanje ideološke sorodnosti strank v koalicijah.² Taylor in Herman (1971), Blondel in Müller-Rommel, ur. (1993), ter Müller, Bergman in Strøm, ur. (2008), so empirično potrdili, da koalicijske vlade praviloma trajajo manj časa kot enostrankarske vlade. Pogosto je bila empirično potrjena tudi Rikerjeva ugotovitev (1962), da večinske vlade/vladne koalicije praviloma trajajo dalj časa kot manjšinske (Warwick, 1994; Blondel in Müller-Rommel, ur., 1993; Müller, Bergman in Strøm, ur., 2008).³ Nekatere empirične študije so nakazovale tudi, da z manjšanjem ideološke razdalje med strankami vladnih koalicij narašča možnost daljšega trajanja le-teh (Warwick, 1994), a so raziskovalci v tem pogledu vseeno bolj zadržani in izpostavljajo, da tovrstna povezava še ni bila v zadostni meri empirično potrjena.

Preučevanje vlad/vladnih koalicij v Evropi je bilo do sredine 90. let 20. stoletja izrazito osredotočeno na Zahodno Evropo, ob začetku prehodov v demokracijo pa so se tovrstne študije razvile tudi v državah Srednje in Vzhodne Evrope. Kot ugotavljajo Blondel, Müller-Rommel, Malova et al. (2007), Druckman in Roberts (2007) ter Tzelgov (2011), so študije v Srednji in Vzhodni Evropi preučevale enake dejavnike in značilnosti vlad/vladnih koalicij ter praviloma prišle do podobnih povezav med dejavniki in značilnostmi vlad, kot so jih pokazale raziskave v Zahodni Evropi. Tzelgov (2011: 530) poudarja, da so se večje razlike pokazale pri vprašanju trajanja vlad/vladnih koalicij, saj je v državah Srednje in Vzhodne Evrope njihovo trajanje precej krajše. Zato je prepričan, da v državah Srednje in Vzhodne Evrope obstajajo še nekatere dodatne določnice trajanja vlad. Druckman in Roberts (2007) ter Tzelgov (2011) kot eno od (potencialno) pomembnih določnic vidijo v obstoju komunističnih strank oziroma njihovih naslednic v strankarskih sistemih držav Srednje in Vzhodne Evrope.

Določnice vladnih koalicij in njihove značilnosti v Sloveniji, Češki republiki in na Slovaškem

Upošteva je idejo o enakih posledicah glede na istovrstnost institucionalnih rešitev smo se odločili analizirati oblikovanje vlad/vladnih koalicij, njihove značilnosti in trajanje v Sloveniji, Češki republiki in na Slovaškem.

² Poleg raziskovanja povezav med temi značilnostmi vladnih koalicij/vlad in njihovim trajanjem je bilo pogosto izpostavljeno tudi vprašanje značilnosti opozicije in prisotnosti antisistemske stranke v parlamentu (Taylor in Herman, 1971).

³ Ko govorimo o večinskih vladnih koalicijah, razlikujemo med vladami minimalne večine in prevelikimi (angl. surplus) vladami. Minimalne večinske koalicijske vlade postanejo manjšinske, če jih zapusti ena od koalicijskih strank, medtem ko si prevelike večinske koalicijske vlade lahko celo »privoščijo«, da jih zapusti ena od strank, pa bodo še vedno ohranile večinsko podporo v parlamentu. Mogoče presenetljivo se je izkazalo, da minimalne večinske koalicije trajajo dalj časa kot prevelike vladne koalicije (Blondel, Müller-Rommel, ur., 1993).

Omenjene države smo izbrali, ker so vse tri države Srednje Evrope, ki so v začetku 90. let 20. stoletja doživele nekatere podobne procese. Vse tri so del istega vala demokratizacije; skoraj sočasno so bile soočene s trojno tranzicijo: ekonomsko, politično in nacionalno (von Beyme, 1996); sprejele so podobno institucionalno rešitev v pogledu zvrsti volilnih sistemov (proporcionalni volilni sistem), ki je vse do danes niso korenito spreminjale. Tako bi pričakovali, da je podobnost izbire volilnega sistema vodila v podobne značilnosti strankarskih sistemov, te pa v podobnosti oblikovanja vlad/vladnih koalicij, njihovih značilnosti in trajanja.

Volilni sistemi

Leta 1990 so v Sloveniji potekale prve demokratične in večstrankarske volitve po II. svetovni vojni, in sicer v vse tri zbere republiške skupščine, čeprav je splošno predstavniško telo predstavljal Družbenopolitični zbor. Zanj je bil uporabljen proporcionalni volilni sistem z 2,5-odstotnim volilnim pragom (Zajc, 2009a). Leta 1992 so bile prvič izvedene volitve v Državni zbor.⁴ Takrat je bil vzpostavljen tudi volilni sistem, ki se je vse do danes le malo spremenil. Zvrst volilnega sistema je ves čas ostala ista – proporcionalni sistem, prav tako vse od leta 1992 obstaja delitev mandatov na dveh ravneh, in sicer na ravni cele države in na ravni volilnih enot. Spremenila se je volilna formula za delitev mandatov na ravni volilnih enot. Od volitev leta 1992 do volitev leta 2000 se je na tej ravni uporabljala Harejeva kvota, od leta 2000 naprej pa se uporablja Droopova kvota. Na nacionalni ravni pa se ves čas uporablja d'Hondtova formula. V Sloveniji je uveljavljen volilni prag na nacionalni ravni. Od volitev leta 1992 do volitev leta 2000 je bil volilni prag dinamičen in vezan na pridobitev vsaj 3 mandatov od 88, kar je praktično pomenilo, da je bil volilni prag od 3,3- do 3,4-odstotni (Krašovec, 2007). Leta 2000 pa je bil z ustavnim zakonom določen statičen 4-odstotni volilni prag na nacionalni ravni.

V Sloveniji je oblikovanih 8 volilnih enot (vsaka ima še en sloj – to so volilni okraji), velikost volilne enote pa je 11. V Sloveniji na parlamentarnih volitvah ni možnosti preferenčnega glasovanja, čeprav volivci glasujejo o posameznih kandidatih na listah. Čeprav smo soočeni z veliko stabilnostjo volilnega sistema in njegovih elementov, pa to ne pomeni, da se občasno ne pojavljajo zahteve po njegovi spremembi. V tem pogledu je bilo najbolj razburkano leto 1996, ko so bili sočasno izvedeni trije referendumi, in sicer o dvokrožnem večinskem, proporcionalnem in mešanem volilnem sistemu.

⁴ *Državni zbor se praviloma opisuje kot parlament, čeprav slovenski parlament formalno sestavlja še Državni svet Republike Slovenije, ki ga sestavljajo predstavniki lokalnih in funkcionalnih interesov (predstavniki delodajalcev, delojemalcev, kmetov, obrtnikov, samostojnih poklicev in negospodarskih dejavnosti), zato je praviloma označen kot korporativno telo (Lukič, 2001).*

Po prepričanju Državne volilne komisije referendum ni prinesel zmage nobenemu od predlogov za spremembo volilnega sistema, a je po skoraj dveh letih po referendumu ustavno sodišče⁵ odločilo, da je bil na referendumu sprejet predlog za večinski volilni sistem (Grad, 2004). Razprave o tej odločitvi so močno obremenile delovanje državnega zbora, političnih strank in vlade (uveljavitvi večinskega sistema sta močno nasprotovali Liberalna demokracija Slovenije in Združena lista socialnih demokratov) v naslednjih letih in povzročile tudi nastanek Nove Slovenije (Prunk, 2006). Leta 2000 so poslanci z ustavnim zakonom utrdili proporcionalni volilni sistem,⁶ in tako po mnenju kritikov tega dejanja zaobšli voljo ljudstva in odločitev ustavnega sodišča. Kasneje so se pozivi k spremembi volilnega sistema pojavili še nekajkrat, kot po pravilu ob vladnih krizah oziroma ob izstopih strank iz vladne koalicije ali ob (dolgotrajnem) oblikovanju vladnih koalicij po volitvah. Praviloma je tako »v obtoku« ideja uvedbe večinskega volilnega sistema, ki jo najpogosteje izpostavlja Slovenska demokratska stranka (nekdanja Socialdemokratska stranka Slovenije, v nadaljevanju SDS)⁷, pogosto pa se govori tudi o nujnosti ukinitve volilnih okrajev ter uvedbe preferenčnega glasovanja znotraj obstoječega proporcionalnega volilnega sistema. A v Sloveniji je za spremembo ustave potrebna dvetretjinska večina v parlamentu, ki jo lahko zagotovijo le manjše parlamentarne stranke, ki niso navdušene za spremembe zvrsti volilnega sistema.

Tudi na Češkem so prve demokratične in večstrankarske volitve po II. svetovni vojni leta 1990 potekale po proporcionalnem volilnem sistemu. Cabada in Krašovec (2012) opisujeta volilni sistem na Češkem kot razmeroma stabilen, čeprav so se zlasti v obdobju 1998–2002 ob oblikovanju t. i. opozicijskega sporazuma med takrat vladno Češko socialdemokratsko stranko (v nadaljevanju ČSSD) in takrat opozicijsko Državljanjsko demokratsko stranko (v nadaljevanju ODS) pojavljali predlogi za pomembnejše spremembe volilnega sistema. Leta 2001 so bile v parlamentu⁸ sprejete spremembe proporcionalnega sistema (dvig volilnega praga za koalicije strank,

⁵ Nekaj odločitev ustavnega sodišča o volilnem sistemu oziroma referendumih o tej tematiki v obdobju 1996–1999 je sprožilo tudi kritike o njegovi političnosti (Luksič, 1997).

⁶ Spomladi leta 2000 sta se v enotno stranko združili Slovenska ljudska stranka in Slovenski krščanski demokrati, ki sta ob združitvi sprejeli sklep o podpori odločitvi ustavnega sodišča o sprejetju večinskega volilnega sistema na referendumu (Prunk, 2006). Tega je sicer močno zagovarjala (in ga tudi predlagala) Socialdemokratska stranka Slovenije. A je julija 2000 predsednik združene stranke podprl sprejem ustavnega zakona, kar je povzročilo izstop dveh podpredsednikov združene stranke (tudi takratnega predsednika vlade) in oblikovanje Nove Slovenije.

⁷ Stranka praviloma izpostavlja nekaj argumentov za njegovo uvedbo: potrebo po tem, da volivci glasujejo za konkretne kandidate in ne za stranke; da se z njegovo uvedbo omogoči odpoklic poslanca; z uvedbo večinskega sistema naj bi se zagotovila tudi stabilna ter močna vlada.

⁸ Poslanska zbornica se praviloma opisuje kot parlament, čeprav češki parlament formalno sestavlja še senat, tega pa sestavljajo predstavniki regij.

radikalno povečanje števila volilnih enot in sočasno zmanjšanje njihove velikosti ter uvedba t. i. popravljene d'Hondtove formule), ki bi sistem približale večinskemu volilnemu sistemu. Takrat je v dogajanje posegel predsednik republike Havel in zahteval presojo ustavnega sodišča o spremembah, ki je odločilo, da so nekatere od omenjenih sprememb neustavne. Do sprememb volilnega sistema je na koncu sicer prišlo, a je volilni sistem zadržal svojo proporcionalno zvrst, kljub temu da so se nekateri njegovi elementi (pomembno) spremenili. Tako je po prepričanju Šeda (2007: 35) prišlo »le« do krepiteve večjih političnih strank in iztiskanja manjših, ni pa prišlo do predvidenih korenitih sprememb v strankarskem sistemu.

Za prve volitve leta 1990 je bil na Češkem uveden 5-odstotni volilni prag, leta 1992 pa so bili dodani pragovi za volilne koalicije: 7-odstotni volilni prag za koalicijo dveh strank, 9-odstotni za koalicijo treh strank ter 11-odstotni volilni prag za volilno koalicijo štirih ali več strank (Šedo, 2007). Od leta 2001 naprej velja 10-odstotni volilni prag za volilne koalicije dveh strank, 15-odstotni za tri stranke in 20-odstotni za volilne koalicije štirih ali več strank (Cabada, 2001). V obdobju 1990–2001 je bilo na Češkem 8 različno velikih volilnih enot – povprečna velikost volilne enote je bila 25; to je bilo znamenje velike stopnje proporcionalnosti. Po spremembah leta 2001 je bilo uvedenih 14 volilnih enot, njihova povprečna velikost je 14,3, ob tem pa je nekaj volilnih enot majhnih (med 5 in 8).

Delitev mandatov podobno kot v Sloveniji poteka na dveh ravneh. V obdobju 1990–2001 se je na obeh ravneh uporabljala Hagenbach-Bischoffova formula, po letu 2001 pa d'Hondtova formula. Češka vse od leta 1990 omogoča preferenčno glasovanje, ki sicer nima absolutne prednosti. Se je pa preferenčnim glasovom (število le-teh se je spreminjalo od 4 do 2) pri dodelitvi mandatov kontinuirano podeljevalo večjo moč, saj se je meja za njihovo upoštevanje zniževala – od 10% dobljenih preferenčnih glasov kandidata glede na celotno listo stranke (v okviru volilne enote) do 5% na zadnjih volitvah leta 2010. Na zadnjih volitvah so preferenčni glasovi povzročili bistvene spremembe pri razdelitvi mandatov med kandidati v strankah (Vodička in Cabada, 2011: 255).

Slovaški volilni sistem je bil leta 1990 skoraj identičen s češkim, a bi ga zaradi večje velikosti manjšega števila volilnih enot (4 volilne enote s povprečno velikostjo 37) lahko označili za bolj proporcionalnega (Šedo, 2007). Leta 1992 je bil volilni sistem pomembneje spremenjen, saj je bil uveden 5-odstotni volilni prag za posamične stranke, za volilne koalicije dveh ali treh strank je bil uveden 7-odstotni in za koalicije štirih ali več strank 10-odstotni volilni prag; sprejeta je bila Hagenbach-Bischoffova formula razdelitve mandatov. Čeprav je bila možnost preferenčnega glasovanja uvedena že na prvih volitvah, pa je bil leta 1992 prag, ko se začnejo preferenčni glasovi glede na dobljene glasove celotne liste upoštevati, izrazito znižan – s 25- na

10-odstotnega (leta 2004 celo na 3-odstotnega⁹), volivci pa so dobili možnost podelitve 4 preferenčnih glasov. V zakonodajnem obdobju 1994–1998 je največja vladna stranka Gibanje za demokratično Slovaško (v nadaljevanju HZDS) hotela uvesti večinski volilni sistem, a neuspešno. Paradoksalno, leta 1998 je Slovaška postala ena volilna enota, s čimer je bil proporcionalni volilni sistem še poudarjen. Volilni prag je za posamične stranke ostal enak, vendar je bila z namenom onemogočanja manjših opozicijskih strank oziroma koalicij sprejeta odločitev, da mora vsaka stranka v volilni koaliciji preseči 5-odstotni volilni prag (to je pomenilo, da je v koaliciji treh strank vsaka morala dobiti vsaj 5 %, skupaj pa vsaj 15 %) (Krištofik, 2001). Ta sprememba zakonodaje je prisilila več opozicijskih strank, da so oblikovale ideološko zelo heterogene stranke, namesto da bi (p)ostale koalicija strank – tak je bil primer Slovaške demokratične koalicije (v nadaljevanju SDK), stranke madžarske manjšine so oblikovale Stranko madžarske koalicije (v nadaljevanju SMK) (Bielasiak, 2002; Šedo, 2007; Henderson, 2002). Pred volitvami 2002 so zakonodajo glede volilnih pragov za volilne koalicije vrnila na tisto iz leta 1994.

Strankarski sistemi

Glede na značilnosti volilnega sistema relativno veliko število strank v slovenskem parlamentu in prisotnost manjših strank v njem ni presenečenje. Tako je leta 1990 v parlament vstopilo devet strank, kasneje se je številka gibala med sedmimi in osmimi strankami, od volitev leta 2000 naprej pa je v parlamentu ves čas sedem strank. Ob tej relativni številčni stabilnosti pa so v slovenski parlament v obdobju 1992–2008 na vsakih volitvah – izjema je leto 2004 – vstopile posamezne manjše nove stranke: izvorno nove ali stranke, ki so nastale z razcepom dotedanjih strank (Fink-Hafner in Krašovec, 2011). V tem pogledu predstavljajo volitve 2011 radikalno spremembo, saj sta dve novi stranki, Pozitivna Slovenija (v nadaljevanju PS) in Državljanška lista (v nadaljevanju DL) skupaj dobili skoraj 37 % glasov, ob tem je bila PS tudi relativna zmagovalka volitev (dobrih 28 % glasov).

Kot ugotavlja Fink-Hafner (2006), v Sloveniji lahko govorimo o skoraj popolni odsotnosti predominantne stranke (izjema je le Liberalna demokracija Slovenije – v nadaljevanju LDS – po volitvah leta 2000 s skoraj 37 % glasov). V Sloveniji smo bili le občasno soočeni z antisistemskimi strankami oziroma njihovimi elementi; po prepričanju Fink-Hafnerjeve (2012) ravno (manjše) nove stranke blažijo tovrstna občutja med volivci.

Fink-Hafner (2006: 19) ugotavlja, da je kljub veliki stabilnosti volilnih

⁹ Podobno kot na Češkem je to povzročilo pomembne posledice pri razdelitvi mandatov v strankah (Henderson, 2012).

pravil slovenski strankarski sistem mogoče opisati kot dinamičen. Tako je bil po njenem prepričanju pred volitvami 1990 vzpostavljen atomizirani strankarski sistem. V 90. letih je sledila vzpostavitev polariziranega pluralizma, izražena v številu strank, obstoju dvojne opozicije in ideološki vročici, a se je ta sistem počasi preoblikoval v zmerni pluralizem, čeprav je bilo ob prelomu tisočletja še moč videti tudi nekatere elemente polariziranega pluralizma (Fink-Hafner, 2006: 20). Od volitev leta 2004 naprej se je vzpostavilo »pravilo« izmenjujočih se, ideološko sorodnih vladnih koalicij, s čimer je tudi pojav dvojne opozicije zamrl (Fink-Hafner, 2012).

Če govorimo o poglavitnih razcepih v slovenski družbi, ugotovimo, da v slovenskem strankarskem sistemu obstajajo vsi glavni razcepi; *periferija – center, ruralno – urbano, tradicija – modernost, cerkev – država in konservativizem (klerikalizem) – liberalizem*, tako kot v mnogih drugih postsocialističnih državah pa je vzniknil še razcep *antikomunizem – komunizem*, ki je v Sloveniji dodatno zaznamovan z razcepom do vprašanj II. svetovne vojne, natančneje odnosa do kolaboracije, vloge partizanskih sil oziroma antifašističnega odpora. Značilno za te razcepe v Sloveniji je, da se medsebojno izrazito prekrivajo (Fink-Hafner, 2006: 12), zato najbrž ideološka vročica ni (bila) tako nepričakovana.

724

Upoštevač gradualistični pristop k ekonomski tranziciji v Sloveniji in eksplicitno izražena pričakovanja ljudi v 90. letih po ohranitvi države blaginje, ne preseneča dejstvo, da so vse slovenske parlamentarne stranke večino časa zagovarjale podobne socialnoekonomske politike (Fink-Hafner in Krašovec, 2006). Razcep med socialdemokratskim in (neo)liberalnim oziroma konservativnim konceptom se je v bistveno večji meri pokazal pred volitvami leta 2004. V kontekstu dogodkov, ki sta jih povzročili globoka ekonomska in fiskalna kriza v Sloveniji, se zdi, da močne zunanje določnice pomen tega razcepa dejansko (spet) zmanjšujejo, saj stranke sedaj zagovarjajo podobna (neo)liberalna stališča (Haughton in Krašovec, 2013).

Kljub mnogim razcepom je bilo v Sloveniji moč videti tudi primere velikega poenotenja politike. Prvo je bilo poenotenje ob slovenskem plebiscitu in odločitvi o osamosvojitvi, drugo pa se je navezovalo na odnos do Evropske unije, zlasti do polnopravnega članstva v njej, sprejetja v Evropsko monetarno zvezo in potrditev Lizbonske pogodbe (Krašovec in Lajh, 2009; Zajc, 2009a). Tako je v Sloveniji med parlamentarnimi strankami dejansko samo manjša Slovenska nacionalna stranka (v nadaljevanju SNS) ciklično izražala nekatere pomisleke do Evropske unije, pa še to v veliki meri zaradi taktičnih razlogov (Krašovec in Lajh, 2009).

Tudi na Češkem glede na značilnosti volilnega sistema ne preseneča kontinuirana prisotnost večjega števila strank v parlamentu. Kljub temu, da se je število parlamentarnih strank od leta 1990 do danes spremenilo, izstopa dejstvo, da je v češkem parlamentu od volitev leta 1998 do danes kontinuirano

prisotnih 5 strank, od tega so v obdobju 1996–2010 v parlament vstopale iste štiri ključne stranke (ČSSD, ODS, Komunistična stranka Češke in Moravske – v nadaljevanju KSČM in Krščanska demokratična unija – Češkoslovaška ljudska stranka – v nadaljevanju KDU-ČSL), nestabilnost pa je vidna zlasti pri strankah, ki predstavljajo liberalno sredino (Haughton, Novotna in Deegan-Krause, 2011). Podobno kot v Sloveniji tudi na Češkem vstop novih (izvorno novih ali strank, ki so nastale z razcepom dotedanjih strank), praviloma majhnih strank v parlament ni nič nenavadnega, saj je skoraj na vsakih volitvah v parlament vstopila ena nova stranka. V tem pogledu je prišlo do preloma na volitvah leta 2010, ko sta dve novi stranki, Javne zadeve (v nadaljevanju VV) in Top 09, skupaj prejeli kar dobrih 27 % glasov (Bureš, 2012).

Čeprav je strankarski sistem v Češki republiki praviloma opisan kot relativno stabilen (Cabada in Krašovec, 2012), so se v njem dogajale nekatere spremembe. Tako je moč zaslediti mnenje, da lahko govorimo o večstrankarskem sistemu, ki ga zaznamuje prehod med polariziranim in zmernim pluralizmom; Havlík in Hloušek (2013) opozarjata, da je pravilneje govoriti o oscilaciji med omenjenima zvrstema strankarskega sistema in ne linearnem prehodu med njima. V prvi polovici 90. let sta predvsem dve značilnosti usmerjali k ideji o obstoju polariziranega večstrankarskega sistema – ob številu strank tudi parlamentarna prisotnost dveh antisistemskih strank (na levici je to KSČM, na desnici pa je to bila Republikanska stranka Češkoslovaške – v nadaljevanju SPR-RSČ), medtem ko je od sredine 90. let prisoten razmislek o polariziranem pluralizmu oziroma njegovem elementu zaradi pomembne vloge KSČM v sistemu (Hloušek in Pšejja, 2009: 516). Razmislek o oscilaciji pa se navezuje na dinamiko razvoja odnosov med ČSSD in KSČM: ko se kažejo znaki razmisleka o sodelovanju prve z drugo na nacionalni ravni, lahko po prepričanju Cabade, Hlouška in Jureka (2013) govorimo o prevladi elementov zmerne pluralizma, v obdobjih, ko prva jasno izključuje možnosti sodelovanja z drugo, pa je moč govoriti o obstoju pomembnega elementa polariziranega strankarskega sistema. Tako kot v Sloveniji tudi na Češkem ne moremo govoriti o kontinuiranem obstoju predominantne stranke, saj se je temu položaju enkrat približala le ODS (leta 2006 je dobila skoraj 36 % glasov).

Ko govorimo o razcepih v češki družbi, sta vidna predvsem dva, in sicer *socioekonomski* razcep, ki na Češkem prevladuje vse od začetka prehodov v demokracijo (Hloušek in Pšejja, 2009; Cabada, Hloušek in Jurek 2013), po drugi strani je očitno še vedno prisoten tipični postsocialistični razcep *anit-komunizem – komunizem*, ki pa v zadnjih letih izgublja pomen (Hloušek in Kopeček, 2012). Čeprav omenjena razcepa nista edina v češki družbi, lahko rečemo, da razcepi *cerkev – država* in *ruralno – urbano* ali razcep na podlagi postmaterialističnih vrednot niso izrazito pomembni, pa čeprav je zlasti slednji omogočal obstoj »fluktirajoči peti« stranki; to je bil najprej

primer Državljsanske demokratske zveze, kasneje Unije svobode in nazadnje Stranke zelenih.

V nasprotju s Slovenijo so na Češkem nekatere relevantne stranke (zlasti KSČM in ODS) na volitvah v večji meri igrale na karto (milejših ali večjih) zadržkov do Evropske unije (Cabada, 2002), s čimer so omenjeno dimenzijo uvedle v strankarski sistem, vendar pa ta ni pomembneje vplivala nanj (Hloušek in Pšeja, 2009).

Slovaški strankarski sistem je praviloma opisan kot relativno nestabilen večstrankarski sistem, ki se je po volitvah leta 2002 začasno stabiliziral (Kopeček, 2007; Haughton in Rybar, 2008), čeprav volitve leta 2010 in 2012 predstavljajo ponovni obrat k nestabilnosti (Stískala, 2012: 248). Število parlamentarnih strank se giblje med 6 in 7 (le leta 1992 je bilo v parlamentu 5 strank). Nestabilnost sistema se kaže v dejstvu, da v slovaški parlament ves čas (izjema je leto 2006) vstopajo nove (izvorno nove stranke ali stranke, ki so nastale z razcepom dotodanjih strank) stranke, ki iz njega na naslednjih volitvah praviloma izpadejo. Po drugi strani sta bili HZDS in Slovaška nacionalna stranka (v nadaljevanju SNS) do leta 2010 oziroma 2012 stalnici sistema; vse od prvih volitev se je v parlamentu ohranilo samo Krščansko-demokratsko gibanje (v nadaljevanju KDH). A tudi vse omenjene stranke so izkusile procese cepitev. So pa volitve leta 2010 tudi na Slovaškem pomenile bistveno spremembo strukture sistema relevantnih strank, saj sta v parlament vstopili dve novi stranki, dve »stari« pa sta iz njega izpadli (Just, 2012).

V slovaškem strankarskem sistemu lahko relativno pogosto opazimo predominantno stranko – leta 1992 je HZDS dobila 37 % glasov, leta 1994 pa 35 %; leta 2010 je Smer – Socialna demokracija dobila 34 % glasov in na volitvah dve leti kasneje celo 44 % glasov. Pri vprašanju tipa strankarskega sistema je pomembno vprašanje tudi (ne)obstoja antisistemskih strank. Medtem ko je Kopeček (2004) prepričan, da lahko kot take opišemo skrajno desno SNS, ki je bila dolgotrajna stalnica sistema, in na skrajno levem parlamentarnem polu dve kratkotrajnici sistema (Zvezo slovaških delavcev in Komunistično stranko Slovaške) ter posledično sistem opišemo kot polarizirani pluralizem, ima Stískala (2012) zadržke do nekritične označbe SNS kot antisistemske stranke.

Čeprav so se razcepi na Slovaškem v dobrih dvajsetih letih spremenili, lahko govorimo o najpomembnejših cepitvenih linijah. V prvih letih po uvedbi večstrankarskega demokratičnega sistema je močno prevladovalo *nacionalno vprašanje*, do konca 90. let pa se kot najpomembnejša linija tekmovanja med strankami kaže razcep med *tradicionalnim in modernim*, ki se pokriva z nekaterimi drugimi zelo pomembnimi cepitvenimi linijami; *cerkev – država*, *ruralno – urbano*, *nacionalno – etnično*, *avtoritarni – demokratični* tip vodenja države, pri čemer slednji konec 90. let močno izostri cepitve v državi (Harris, 2002; Kopeček, 2004; Haughton in Rybar,

2008; Cabada, Hloušek in Jurek, 2013). Prav nedemokratična praksa vodenja države predsednika vlade Mečiarja je povzročila izključitev Slovaške iz pogajalskega procesa o pridružitvi Evropski uniji (neizpolnjevanje demokratičnih pogojev) in NATO. To je povzročilo oblikovanje t.i. protiMečiarjeve koalicije, ki so jo sestavljale ideološko zelo heterogene stranke (liberalno-konzervativna SDK, SMK, levo usmerjena Stranka demokratske levice – v nadaljevanju SDL ter sredinska Stranka državljanjskega razumevanja). Kot ugotavljajo Harris (2002), Haughton in Rybar (2008) ter Pridham (2008), se je na Slovaškem pokazala izrazita transformacijska moč Evropske unije v nacionalni politični areni in povzročila tudi spremembe vzorca tekmovanja in sodelovanja med političnimi strankami. Glede na povedano bi lahko pri nekaterih slovaških strankah zasledili skeptičen/kritičen odnos do Evropske unije. Med najbolj evroskeptične/evrokritične stranke Henderesonova (2012) umesti SNS, tej ob bok pa paradoksalno postavlja KDĤ, ki ima sicer najdaljšo tradicijo povezovanja in sodelovanja z evropsko stranko.

Ko govorimo o razcepih, ne smemo pozabiti na *socioekonomskega*. Bil je prisoten skozi vsa 90. leta, svojo moč je pridobil na volitvah leta 2002 in štiri leta kasneje postal glavni razcep, ki igra tudi danes prominentno vlogo (Haughton in Rybar, 2008; Haughton, Novotna in Deegan Krause, 2011).

Posebnost slovaškega strankarskega sistema v primerjavi s slovenskim in češkim je obstoj relevantne stranke etnične (madžarske) manjšine.¹⁰ Kot ugotavlja Haughton (2001: 752), HZDS ni nikoli imela težav igrati na protimadžarski sentiment, v tem pogledu še bolj aktivna pa je bila SNS (ta se je opisala kot stranka etničnih Slovakov). Čeprav omenjeni razcep v slovaški družbi ni zamrl, Hendersonova (2010; 2012) ugotavlja, da je bil na volitvah leta 2010 zaznan upad etnično pogojenega glasovanja (HZDS je na teh volitvah izpadla iz parlamenta)¹¹, na volitvah dve leti kasneje pa igranja na protimadžarsko karto skorajda ni bilo (na teh volitvah iz parlamenta izpade SNS). Stiskala (2012) ob tem ugotavlja, da je na omenjenih dveh volitvah končno prišlo do stabilnega vnosa sredinskega liberalnega sentimenta v slovaški sistem (stranka Svoboda in solidarnost je uspela drugič zapored vstopiti v parlament).

Vlade oziroma vladne koalicije v preučevanih državah

Če upoštevamo doslej predstavljeni vpliv volilnih in strankarskih sistemov na vlade, ni presenetljivo, da so bile v Sloveniji vse vlade¹² koalicijske. Vlade so bile vedno oblikovane kot večinske (minimalne ali prevelike) koalicije, a so jih posamezne stranke zaradi raznoterih konfliktov med

¹⁰ Madžarska etnična manjšina predstavlja dobrih 11 % slovaške populacije.

¹¹ Na novo je bila ustanovljena večnacionalna stranka Most-Híd, ki nadomesti SKĤ (Just, 2012).

¹² Pri opredelitvi vlade/vladne koalicije smo upoštevali uveljavljena politološka merila: isto zakonodajno obdobje, isti predsednik vlade in iste stranke v vladi (Blondel, Müller-Rommel in Malova et al., 2007).

partnericami zapuščale. Edino izjemo v tem pogledu predstavlja prva Janševa vlada (2004–2008). Kljub tako dinamičnemu dogajanju je bila Slovenija v pogledu trajanja vlad v postsocialističnih državah med stabilnejšimi (Blondel, Müller-Rommel in Malova et al., 2007: 54).

Zaradi pogostega zapuščanja vladnih koalicij je nekaj vlad postalo formalno manjšinskih (leta 1996, 2000, 2011 in 2013) in vse te so bile kratkotrajne. Pa vendar je bila Slovenija v obdobju 1992–2011 le enkrat soočena s predčasnimi volitvami. Slovenija v celotnem obdobju ni imela t.i. tehnične vlade, čeprav se včasih (zmotno) kot taki omenjata prva Drnovškova vlada (1992–1993) in celo Bajukova vlada (2000–2000). Dvakrat je do padca vlade prišlo zaradi neizglasovane zaupnice vladi – enkrat je temu sledilo oblikovanje nove vladne koalicije (leta 2000), drugič pa predčasne volitve (leta 2011). Na podlagi izglasovane konstruktivne nezaupnice je bila vlada zamenjana dvakrat, in sicer leta 1992 in 2013.

Ko govorimo o ideološki sestavi vladnih koalicij, lahko ugotovimo določeno spremembo v vzorcu njihove sestave. Zajc (2009b) obdobje 1992 – 2004 označi za obdobje ideološko mešanih oziroma heterogenih koalicijskih vlad. V tem obdobju je vedno znova tudi opozicija ostajala ideološko heterogena. Čeprav je v Sloveniji prva vlada (t.i. Demosova vlada) iz leta 1990 redko umeščena v omenjeni model vladnih koalicij, je dejstvo, da je bila tudi ta vlada ideološko heterogena. V njej so formalno sodelovale novoustanovljene stranke, vendar je med njimi obstajala pomembna ideološka ločnica, ki je konec leta 1991 pripeljala do razpada Demosa (Prunk, 1992). Poleg tega je v njej dejansko sodelovala tudi preoblikovana komunistična stranka (v vladi so delovali trije njeni ministri). Leta 2000 je bila prvič za kratko obdobje nekaj mesecev oblikovana ideološko homogena koalicijska vlada treh desnosredinskih strank. Po volitvah leta 2004 pa se je uveljavil model ideološko homogenih vlad, ko so desnosredinske stranke na podlagi izkušenj razvile zadostno sposobnost koalicijskega povezovanja in taktičnega sodelovanja (Zajc, 2009a: 166). Z omenjenimi volitvami se oblikuje model dveh ideološko homogenih, alternativnih oziroma izmenjujočih se koalicij (Fink-Hafner, 2012), saj leta 2008 vladno koalicijo oblikujejo levosredinske stranke, leta 2012 pa znova desnosredinske stranke, ki jim leta 2013 sledijo levosredinske stranke.

Videti je, da ima v Sloveniji ena stranka (Demokratska stranka upokojencev Slovenije – v nadaljevanju DeSUS) velik koalicijski potencial, saj si vse od leta 1996, ko je stranka prvič samostojno vstopila v parlament, oblikovanja vladne koalicije brez nje ni mogoče zamisliti. Po drugi strani je SNS edina stranka, ki formalno ni izkusila sodelovanja v vladi.¹³ Ob tem je

¹³ Po volitvah leta 1996 je predsednik vlade Drnovšek sestavil predlog sestave vlade, katere del naj bi bila tudi SNS, a ta predlog ni dobil zadostne podpore v parlamentu (Zajc, 2009b: 451).

potrebno omeniti še eno posebnost Drnovškovih vlad – nekatere stranke so imele podpisane koalicijske sporazume ali posebne dogovore o sodelovanju v vladi le z vladajočo LDS (leta 1993 je imela tak sporazum podpisan Združena lista, leta 1996 DeSUS in leta 2000 Stranka mladih Slovenije) (Krašovec, 2009).

V Sloveniji tudi velja nepisano pravilo, da vlado/vladno koalicijo oblikuje predsednik stranke, ki je na volitvah dobila največjo podporo. Po volitvah leta 2011 pa se je prvič dogodilo, da zmagovita stranka ni postala tudi vladna stranka oziroma da njen vodja ni postal predsednik vlade.¹⁴

Ko govorimo o vladah na Češkem, je težko govoriti o njihovih vzorcih. Izjema je nični koalicijski potencial KSČM, saj so druge parlamentarne stranke oblikovale okoli nje *cordon sanitaire*. Zato stranka kljub neprekinjeni prisotnosti v parlamentu in nemajhni volilni podpori še ni sodelovala v vladi. A leta 2005 je Paroubek, voditelj ČSSD, kot prvi spregovoril o možnosti sodelovanja s (v veliki meri nereformirano) KSČM, vendar do tega na nacionalni ravni še ni prišlo.¹⁵

Na Češkem vidimo močno prevlado koalicijskih vlad. Oblikovana je bila tudi ena manjšinska enostrankarska vlada, ki je preživela celotno zakonodajno obdobje (tako stabilna je bila samo še prva Klausova vlada v obdobju 1992–1996). To se je zgodilo zaradi posebnega, t. i. opozicijskega sporazuma, sklenjenega med vladno ČSSD in opozicijsko ODS; slednja je v zameno za podporo vladi v parlamentu dobila številne pomembne parlamentarne in nadzorne pozicije v sistemu (Vodička in Cabada, 2011). To pa ni bil prvi tovrstni sporazum na Češkem, saj je leta 1996 prišlo do t. i. sporazuma tolerance, ko je največja ODS z dvema manjšima strankama oblikovala manjšinsko vladno koalicijo, a v parlamentu uživala tudi podporo opozicijske ČSSD. Sporazum je bil sklenjen zaradi soglasja navedenih strank, da preostali dve stranki (KSČM in SPR-RSČ) predstavljata grožnjo demokraciji (Cabada, 2006). Ker so bile češke vlade/vladne koalicije praviloma minimalno večinske, ne preseneča, da je bila vsaka vladna stranka, zlasti pa dogajanje v njih, izrednega pomena za usodo vlade. V posameznih vladnih strankah so bili pogosti hudi konflikti, ki so vodili v cepitve strank, v odhode posameznih poslancev iz strank ali v odstop predsednikov vlad. Dvakrat so taki dogodki vodili v oblikovanje tehnične vlade.¹⁶ Leta 2009 je bila prvič izglasovana nezaupnica vladi. Sledilo je oblikovanje tehnične vlade.

¹⁴ Leta 1990 je na volitvah v Družbenopolitični zbor kot individualna stranka največji delež podpore dobila preoblikovana komunistična stranka, a so se stranke koalicije Demos pred volitvami zavezale k oblikovanju skupne vlade, če bi to seveda dopuščal volilni rezultat.

¹⁵ Omenjeni stranki sodelujeta v vladnih koalicijah na lokalni ravni. Na nacionalni ravni je bilo sodelovanja med ČSSD in KSČM največ v obdobju 2005–2006, ko se je oblikovala parlamentarna koalicija teh strank.

¹⁶ Za vlado Tošovskega iz leta 1998 nekateri menijo, da ni bila tehnična vlada.

Kot ugotavlja Cabada (2006), so bile vse češke vlade zaznamovane s sodelovanjem ODS oziroma ČSSD v njih. Ti dve stranki pa sta v vladne koalicije formalno pritegnili druge manjše stranke (izjemi sta bili že omenjena enostrankarska vlada, ki je imela sklenjen t. i. opozicijski sporazum in prva Topolanekova vlada leta 2006, ki ni dobila zaupnice parlamenta in jo je kmalu zamenjala druga Topolanekova koalicijska vlada). Pogajalske pozicije manjših strank v odnosu do stebrnih strank v češkem sistemu je krepil že omenjeni *cordon sanitaire*. Prav izključevanje skrajnih strank iz vladnih koalicij in velika pogajalska moč manjših strank sta po Cabadovem mnenju (2006) vodila v oblikovanje minimalnih večinskih vlad, kvazivladnih koalicij oziroma vsaj deloma ideološko heterogenih vladnih koalicij. Očitno je tudi, da so vladne koalicije pod vodstvom ODS ideološko bolj homogene kot vladne koalicije, oblikovane pod vodstvom ČSSD (ta ima dejansko najbolj ideološko sorodnega partnerja v KSČM). V približno istem času kot v Sloveniji se je tudi na Češkem (po volitvah leta 2010) prvič zgodilo, da največja stranka ni dobila mandata za oblikovanje vlade. Predsednik države Klaus je namreč mandat za sestavo vlade podelil voditelju druge največje stranke (ODS), saj je bila zmagovalka volitev (ČSSD) relativno šibka in ni bila sposobna oblikovati (formalno) manjšinske vlade z zadovoljivo podporo v parlamentu.

Na Slovaškem se kažejo drugačni vzorci oblikovanja, značilnosti in trajanja vlad. Čeprav tudi na Slovaškem močno prevladujejo vladne koalicije, je po volitvah leta 2012 prišlo do oblikovanja večinske enostrankarske vlade. Na Slovaškem niti skrajna levica niti skrajna desnica nista bili izključeni iz procesov oblikovanja vlad. Če je bilo v drugih dveh državah po zadnjih volitvah veliko presenečenje, da največji stranki prvič nista oblikovali vlade, se je to na Slovaškem zgodilo večkrat – po volitvah v letih 1998, 2002 in 2010. Na Slovaškem je bila HZDS v obdobju 1992–2002 največja stranka, a je po volitvah leta 1998 popolnoma izgubila koalicijski potencial in ni bila zmožna oblikovati vlade, čeprav je dobila 20 do 30 odstotkov glasov (Henderson, 2002, Kopeček, 2002). Po volitvah 2006 je prišlo do paradoksa, ko je stranka dosegla najslabši volilni rezultat v svoji zgodovini, a je bila odločilna pri oblikovanju vladne koalicije s Smerjo in SNS (Henderson, 2010).

V pogledu ideoloških značilnosti slovaških vladnih koalicij klasifikacijo otežuje HZDS, ki je po prepričanju Haughtona (2001: 750) vse do preloma tisočletja ni mogoče umestiti v nobeno ideološko družino, pa tudi nobena od treh evropskih strank je ni hotela sprejeti. Stranko se je najpogosteje označevalo za populistično, avtoritarno, nacionalistično oziroma nedemokratsko, vladne koalicije, ki jih je leta 1992 in 1994 oblikovala s skrajnima strankama, pa so praviloma opisane kot nacionalistične koalicije (Harris, 2002; Henderson, 2002). Kot smo že omenili, je bila ob vplivu Evropske unije po volitvah 1998 oblikovana t. i. protiMečiarjeva koalicija ideološko

zelo različnih strank, s skupnim ciljem poraziti Mečiarja in njegove politike ter reintegrirati Slovaško v mednarodno areno (Haughton in Fisher, 2008). Po volitvah leta 2002 je bila oblikovana najbolj ideološko homogena vlada (desnosredinska), a so se v njej kmalu pojavile napetosti, ki so pripeljale do predčasnih volitev. Če lahko prvo Ficovo vlado, oblikovano po volitvah 2006, opišemo kot ideološko heterogeno, pa je vlada oblikovana po volitvah 2010 znova kazala večjo ideološko (desnosredinsko) sorodnost, ki pa ni preprečila predčasnih volitev leta 2012 (Just, 2012). Izpostavili smo tudi že vprašanje pomena razdeljenosti opozicije – v slovaškem primeru je bila ta ves čas razcepljena, zato minimalnim vladnim koalicijam s te strani »ni pretila nevarnost«. Očitno so tudi na Slovaškem večjo nevarnost vladam predstavljale koalicijske stranke same in njihovi notranji boji ter cepitve. Ko Slovaško primerjamo s Slovenijo in Češko, pa zbode v oči več predčasnih volitev (1994, 2006 in 2012), do njih pa je prišlo zaradi neizglasovanih zaupnic predsednikom vlad.

Sklep

Analiza oblikovanja, značilnosti in trajanja vlad/vladnih koalicij v izbranih treh državah je razkrila nekatere podobnosti v teh procesih, a še bistveno več razlik. Podobnost med državami je vidna zlasti v prevladi večinskih koalicijskih vlad, medtem ko je med državami veliko razlik v vzorcu oblikovanja vlad/vladnih koalicij (npr. (ne)obstoj strank z velikim koalicijskim potencialom; vključitev oziroma izključitev skrajnih ali antisistemskih strank; pomen ideološke razdalje med strankami vladnih koalicij; podpora, ki jo vladne koalicije uživajo v parlamentih; zmožnost zmagovitih strank, da oblikujejo vlado; obstoj »zunajvladne« podpore vladam; vloga zunanjih dejavnikov – Evropske unije itd.) in njihovem trajanju (pogostost predčasnih volitev, obstoj strankarskih strategij (ne)zapuščanja vladnih koalicij itd.). Na trajanje vlad pa lahko vplivajo tudi nekatere druge institucionalne rešitve, ki jih nismo preučevali (npr. vloga predsednika države, (ne)obstoj drugega doma in njegove pristojnosti, mehanizmi »zaščite« vlade) (Sommer-Topcu in Williams, 2008; Savage, 2012). Kljub mnogim razlikam med preučevanimi državami pa izstopa enaka »kritičnost« ob zadnjih volitvah – v primeru Slovenije in Češke je ta vidna v vnosu nestabilnosti v dotlej relativno stabilne sisteme, na Slovaškem pa se je po obdobju manjše nestabilnosti le-ta spet povečala.

Predstavljene ugotovitve nas glede na raziskovalno izhodišče usmerjajo k dvema možnima zaključkoma; a) možno je, da so institucije izrazito pomembne, a niso pomembne samo njihove temeljne zvrsti, temveč so (lahko) ključnega pomena tudi značilnosti njihovih posameznih elementov (npr. volilni prag, velikost volilne enote), ki (lahko) ustvarjajo (pomembne) razlike; b) da so institucije v obliki značilnosti volilnih sistemov ter

njihovih neposrednih posledic (značilnostih strankarskih sistemov) sicer pomembne, a vseeno ne edine določnice oblikovanja vlad, njihovih značilnosti in trajanja (Müller, Bergman in Strøm, ur., 2008), zato istovrstna izhodišča (tj. istovrstni volilni sistemi) avtomatično ne prinašajo enakih rezultatov. To tudi pomeni, da politični igralci (lahko) oblikujejo svoje delovanje (še) pod vplivom številnih drugih dejavnikov. To izpostavlja na primer tudi Taagepera (1998: 74), siceršnji zagovornik pomena institucij in zlasti volilnega sistema v političnem življenju, ki ugotavlja, da so značilnosti strankarskih sistemov in vlad/vladnih koalicij (ter tudi druge značilnosti političnih sistemov) vsaj v podobni meri kot od volilnih sistemov (lahko) odvisne tudi od politične kulture, konstelacije tekmovanja med strankami, zgodovinskih izkušenj in tradicij, družbeno-politične heterogenosti družb in neformalnih pravil obnašanja, zato tudi ni nujno, da ista institucionalna pravila, nujno pripeljejo do enakih rezultatov v mnogih državah.

LITERATURA

- Benoit, Kenneth (2006): Duverger's Law and the Study of Electoral Systems. *French Politics* (4): 69–83.
- Beyme von, Klaus (1996): *Transition to Democracy in Eastern Europe*. Macmillan: London.
- Bielasiak, Jack (2002): The Institutionalization of Electoral and Party Systems in Postcommunist States. *Comparative Politics* 34 (2): 189–210.
- Blais, Andre (1991): The Debate Over Electoral Systems. *International Political Science Review* 12 (3): 239–60.
- Blondel, Jean in Ferdinand Müller-Rommel, ur. (1993): *Governing Together*. Macmillan: London.
- Blondel, Jean, Ferdinand Müller-Rommel, Darina Malova et al. (2007): *Governing New European Democracies*. Basingstoke, New York: Palgrave Macmillan.
- Bureš, Jan (2012): Volby 2010 v České republice: fenomén nových stran TOP09 a VV. *Politics in Central Europe* 8 (2): 52–80.
- Cabada, Ladislav (2001): Volilna reforma na Češkem – volilni inženiring v praksi. *Teorija in praksa* 38 (5): 817–31.
- Cabada, Ladislav (2002): Češki nacionalni interes(i) in Evropska unija v diskurzu političnega strankarstva na Češkem. *Teorija in praksa* 39 (4): 601–12.
- Cabada, Ladislav (2006): Koaliční vládnutí v České republice – teoretická východiska v porovnání s praktickým naplněním. V: Ladislav Cabada (ur.), *Koalice a koaliční vztahy. Česká republika v evropském kontextu*, 9–26. Plzeň, Nakladatelství a vydavatelství Aleš Čeněk.
- Cabada, Ladislav in Alenka Krašovec (2012): Podobnost institucionálních výběrů a podobnost výsledků? Příklad Slovinska a České republiky. *Politics in Central Europe* 8 (2): 52–80.
- Cabada, Ladislav, Vit Hloušek in Petr Jurek (2013): *Ztraceny v tranzici? Minulost a přítomnost politického stranictví ve střední a východní Evropě*. Brno: IIPS.
- Druckman, James N. in Andrew Roberts (2007): *Communist Successor Parties and*

- Coalition Formation in Eastern Europe. *Legislative Studies Quarterly* XXXII (1): 5–31.
- Duverger, Maurice (1986): *Duverger's Law: Forty Years Later*. V: Bernard Grofman in Arend Lijphart (ur.), *Electoral Laws and Their Political Consequences*, 69–84. New York: Agathon Press.
- Fink-Hafner, Danica (2006): *Slovenia: Between Bipolarity and Broad Coalition-Building*. V: Susanne Jungerstam-Mulders (ur.), *Post-Communist EU Member States: Parties and Party Systems*, 203–31. Aldershot, Burlington: Ashgate.
- Fink-Hafner, Danica (2012): *Značilnosti razvoja strankarskega sistema v Sloveniji*. V: Janko Prunk in Tomaž Deželan (ur.), *Dvajset let slovenske države, 193–213*. Maribor: Aristej.
- Fink-Hafner, Danica in Alenka Krašovec (2006): *Ideološko-politički rascjepi u slovenskoj stranačkoj areni poslije 1989. Godine*. V: Danica Fink-Hafner in Mirko Pejanović (ur.), *Razvoj političkog pluralizma u Sloveniji i Bosni i Hercegovini*, 71–104. Sarajevo: Promocult.
- Fink-Hafner, Danica in Alenka Krašovec (2011): *The Stability of the Slovenian Party System: Reasons for the Success or Failure of New Parties*. Referat predstavljen na ECPR General Conference, University of Iceland, 25.–27. avgust 2011.
- Grad, Franc (2004): *Volitve in volilni sistem*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- Harris, Erika (2002): *Nationalism and Democratisation: Politics of Slovakia and Slovenia*. Hampshire: Ashgate.
- Houghton, Tim (2001): *HZDS: The Ideology, Organisation and Support Base of Slovakia's Most Successful Party*. *Europe-Asia Studies* 53 (5): 745–69.
- Houghton, Tim in Sharon Fisher (2008): *From the Politics of State-Building to Programmatic Politics*. *Party Politics* 14 (4): 435–54.
- Houghton, Tim in Marek Rybar (2008): *A Change of Direction: The 2006 Parliamentary Elections and Party Politics in Slovakia*. *Journal of Communist Studies and Transition Politics* 24 (2): 232–55.
- Houghton, Tim, Tereza Novotna in Kevin Deegan-Krause (2011): *The 2010 Czech and Slovak Parliamentary Elections: Red Cards to the 'Winners'*. *West European Politics* 34 (2): 394–402.
- Houghton, Tim in Alenka Krašovec (2013): *The 2011 Parliamentary Elections in Slovenia*. *Electoral Studies* 32 (1): str. 201–4.
- Havlík, Vlastimil in Vít Hloušek (2013): *Czech Political Parties, Their Functions and Performance: Assessing Czech Party Politics*. *Scientia and Societas* 9 (1): 121–43.
- Henderson, Karen (2002): *Europe and the Slovak Parliamentary Elections of September 2002*. Dostopno preko: <http://www.sussex.ac.uk/sei/research/europeanpartieselectionsreferendumsnetwork/epernelectionbriefings>, 20. 4. 2013.
- Henderson, Karen (2010): *Election Briefing No. 58. Europe and the Slovak Parliamentary Elections of June 2010*. Dostopno preko: <http://www.sussex.ac.uk/sei/research/europeanpartieselectionsreferendumsnetwork/epernelectionbriefings>, 20. 4. 2013.
- Henderson, Karen (2012): *Election Briefing No. 70. Europe and the Slovak Parliamentary Elections of March 2012*. Dostopno preko: <http://www.sussex.ac.uk/sei/research/europeanpartieselectionsreferendumsnetwork/epernelectionbriefings>

- ac.uk/sei/research/europeanpartieselectionsreferendumsnetwork/eperelectionbriefings, 20. 4. 2013.
- Hloušek, Vit in Pavel Pšeja (2009): Europeanization of Political Parties and the Party System in the Czech Republic. *Journal of Communist Studies and Transition Politics* 25 (4): 513–39.
- Hloušek, Vit in Lubomír Kopeček (2012): Záchrana státu? Úřednické a polopolitické vlády v Československu a České republice. Brno: Barrister & Principal.
- Just, Petr (2012): Slovenské parlamentní volby 2012: od změny vlády k předčasným volbám. *Politics in Central Europe* 8 (2): 22–33.
- King, Gary, James E. Alt, Nancy Elizabeth Burns in Michael Laver (1990): A Unified Model of Cabinet Dissolution in Parliamentary Democracies. *American Journal of Political Science* 34 (3): 846–71.
- Kopeček, Lubomír (2002): Jakou demokracii pro Slovensko? *Politologický časopis* 9 (3): 264–79.
- Kopeček, Lubomír (2004): Slovensko. V: Michal Kubat (ur.), *Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy*, 355–384. Praha: Eurolex Bohemia.
- Kopeček, Lubomír (2007): *Politické strany na Slovensku 1989 až 2006*. Brno: CDK.
- Krašovec, Alenka (2007): *Volilne študije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Krašovec, Alenka (2009): Vývoj a charakteristiky koaličních dohod ve Slovinsku. *Acta FF ZČU* (3): 117–32.
- Krašovec, Alenka in Damjan Lajh (2009): The European Union: A Joker of Just an Ordinary Playing Card for Slovenian Political Parties? *Journal of Communist Studies and Transition Politics* 25 (4): 491–512.
- Krištofík, Matúš (2001): Volebný systém do Národnej rady Slovenskej republiky. *Středoevropské politické studie* 3 (4).
- Lijphart, Arend (1994): *Electoral Systems and Party Systems: A Study of Twenty-Seven Democracies, 1945–1990*. Oxford: Oxford University Press.
- Lukšič, Igor (1997): Političnost ustavnega sodišča. *Teorija in praksa* 34 (6): 982–1000.
- Lukšič, Igor (2001): *Politični sistem Republike Slovenije: očrt*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Müller, C. Wolfgang, Kaare Strøm in Torbjörn Bergman, ur. (2008): *Cabinets and Coalition Bargaining: The Democratic Life Cycle in Western Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Norris, Pippa (1997): Electoral Systems: Proportional, Majoritarian and Mixed Systems. *International Political Science Review* 18 (3): 297–312.
- Pridham, Geoffrey (2008): Status Quo Bias or Institutionalisation for Reversibility? The EU's Political Conditionality, Post-Accession Tendencies and Democratic Consolidation in Slovakia. *Europe-Asia Studies* 60 (3): 423–54.
- Prunk, Janko (1992): *Slovenski narodni vzpon*. Ljubljana: DZS.
- Prunk, Janko (2006): *Parlamentarna izkušnja Slovencev*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Riker, William (1962): *The Theory of Political Coalitions*. New Haven: Yale University Press.
- Savage, Lee (2012): *A Product of their Bargaining Environment: Explaining*

- Government Duration in Central and Eastern Europe. SEI Working Paper No. 130. Dostopno na <http://www.sussex.ac.uk/sei/publications/seiworkingpapers>.
- Somer-Topcu, Zeynep in Laron K. Williams (2008): Survival of the Fittest? Cabinet Duration in Postcommunist Europe. *Comparative Politics* 40 (3): 313–29.
- Stiskala, Jozef (2012): Party System of Slovak Republic and its Stability after 2010 and 2012 Elections in Comparative Perspective. *Slovak Journal of Political Sciences*, 12 (3): 224–51.
- Šedo, Jakub (2007): Volební systémy postkomunistických zemí. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Taagepera, Rein (1998): How Electoral Systems Matter for Democratization. *Democratization* 5 (3): 68–91.
- Taagepera, Rein in Allan Sikk (2010): Parsimonious Model for Predicting Mean Cabinet Duration on the Basis of Electoral system. *Party Politics* 16 (2): 261–81.
- Taylor, Michael in V. M. Herman (1971): Party Systems and Government Stability. *American Political Science Review* 65 (1): 28–37.
- Tzelgov, Eitan (2011): Communist Successor Parties and Government Survival in Central Eastern Europe. *European Journal of Political Research* 50: 530–58.
- Vodička, Karel in Ladislav Cabada (2011): Politický systém České republiky: historie a současnost. Praga: Portál.
- Zajc, Drago (2009a): Oblikovanje koalicij v Srednji Evropi: primer Nemčije, Avstrije in Italije ter Poljske, Češke, Madžarske in Slovenije. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Zajc, Drago (2009b): Modeli oblikovanja koalicij in koalicijskih vlad v Sloveniji. *Teorija in praksa* 46 (4): 445–63.
- Warwick, Paul (1994): *Government Survival in Parliamentary Democracies*. Cambridge: Cambridge University Press.